

MAKTABGACHA YOSH DAVRIDAGI BOLALAR PSIXOLOGIYASI**Nazarova Fazila Shamsidinovna**

Qashqadaryo viloyati Koson tuman 6-maktab psixologi

Annotatsiya: Maktabgacha boʻlgan bolalar analizatorlari ham tobora takomillashib boradi. Ularning koʻrish, eshitish, tam va hid bilish, teri hamda xarakat sezgilarining sezgirligi ancha oʻtkirlashadi. Bu davrning eng muxim jixatlaridan yana biri otalarning eʼtiborli boʻlishidadir.

Kalit soʻzlar: Nerv-asab tolalari, xarakter, fazilat, temperament, tugʻma qobiliyat.

Psixologiyada **L.Vigotskiyning** yoshga oid ikkita fikr bildirgan: jismoniy va psixologik yosh. Jismoniy yosh- bolaning xayotini uning tugʻilishidan boshlab oʻtgan yillar, oylar va kunlar bilan tavsiflaydi.

Psixologik yosh- esa bu vaqtgacha erishilgan psixologik rivojlanish darajasini koʻrsatadi. Psixologik yosh- bolaning xronologik yoshiga toʻgʻri kelmasligi mumkin. Maktabgacha yoshdagi bolalarda aqliy funksiyalarning rivojlanishi va bolaning shaxsiyati, boshqalar bilan munosabatlarining oʻziga xos xususiyatlari va asosiy faoliyati bilan maʼlum chegaralarga ega. Ammo bu xronologik chegaralar siljishi mumkin va bitta bola yangi asrga oldinroq, boshqasi esa keyinroq kirib keladi. Bolalarning ontogenetik potensialning nazoratsizligi tufayli amalga oshiriladigan, umumiy sezgirlik nuqtai nazaridan erta yoshning bevosita davomi. Bu yosh davr bolaning yaqin kishilar bilan muloqat orqali, shuningdek oʻyin va tengdoshlar bilan xaqiqiy munosabatlarning ijtimoiy maqomini oʻzlashtirish davri.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning tez-tez oʻzgarishi, intellektualizasiya va xis-tuygularning barqarorligi bilan ajralib turadi. Bola oʻz oʻzini anglash, boshqalarga nisbatan xurmat qilishning barqarorligi bilan bogʻliq davr.

Bola xabardorlik va muammolardagi xis tuygular tilini oʻrgana boshlaydi.

Emosional nazorat, yuqori, axloqiy va estetik xisssiyotlarning boshlanishi. Bolaning soʻzlashuv tendensiyasi, jummalarning ogʻzaki tarkibini tushuntirish, nutqning kommunikativ funksiyasi paydo boʻladi. Ilk bolalik davrining boshlariga kelib bolada birinchi tafakkur operatsiyalari yuzaga keladi. Bu davr yaʼni maktabgacha boʻlgan yoshdagi bolalarda koʻzga tashlanib turuvchi jixatlardan biri bolalar nerv sistemasining rivojlanishida shartli ravishda tushuntirish mumkin. Bolalarning maktabgacha boʻlgan rivojlanish jarayonida, ularning psixologiyasi turli yosh davrlarga xos xususiyatlarini beradi. Shuning uchun «yosh» va «bolalik» tushunchalari bilan yashaydi. Yosh davri oʻz tuzilishi va dinamikasiga ega.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda aqliy rivojlanishning sifat jixatidan maxsus bosqichini anglatadi va rivojlanishning ushbu bosqichida bolaning shaxsiyat tuzilishining oʻziga xosligini tashkil etuvchi koʻplab oʻzgarishlar bilan ajralib turadi. tormzlanishning oddiy turlari yuzaga kela boshlaydi. Shartli tormzlanishning ishlay boshlashi tufayli bu yoshdagi bolalar ayrim xarakatlardan oʻzlarini darhol toʻxtata oladigan boʻladilar.

Bu «chiroyli- xunuk» degan narsalarga aqli eta boshlaydi. Bu davrda bolada hissiyotning jadal, xattoki, zoʻr berib avj olishi, qoʻzgʻaluvchanlikning oshganligi va maktabgacha yoshda beʼaror boʻlishi bilan xarakterlanadi. Bolalarda maktab yoshida oliy hissiyotning rosmana rivojlanishi bilan xarakterlanadi. His –tuygʻuni tarbiyalash katta ahamiyat kasb etadi . U umuman tarbiyaning doimiy hamrohi boʻlmogʻi lozim. Asosan 3-7 yoshgacha boʻlgan davr bogʻcha yoshi davri xisoblanadi.. Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasida juda tez sifat oʻzgarishlari boʻlishini inobatga olgan holda.

Uch davrga (3-4 yosh) kichik maktabgacha davri (4-5 yosh), kichik bogʻcha Yoshi oʻrta maktabgacha davr (oʻrta bogʻcha yoshi) 6-7 yosh va katta maktabgacha davr katta bogʻcha yoshlarga ajratish mumkin. Bola rivojlanish jarayonida odamlarning ilgari oʻtgan avlodlari tomonida yaratilgan predmet va xodisalar olami bilan alohida maxsus munosabatga kirishadi. Bola insoniyat qoʻlga kiritgan barcha yutuqlarni faol ravishda oʻzlashtirib, egallab boradi. Bunda predmetlar olamini, hamda ular yordamida amalga oshiriladigan xatti-xarakatlarni, tilni, odamlar orasidagi munisabatlarni egallab olishi,

faoliyat mativlarini rivojlanishi, qobiliyatlarning o'sib borishi, katta yoshli kishilarning bevosita yordamida amalga oshirilib borilmog'i kerak.

Mashxur rus pedagoglaridan biri Lestgafning fikricha insonning bog'cha yoshdagi davri shunday bir davrki, bu davrda bolada kelgusida qanday xarakter xislatlari paydo bo'lishi belgilanadi va ahloqiy xarakterning asoslari yuzaga keladi. Masalan, 2 yoshli bolaga «tegma, jim bo'l, to'xta, yo'q» kabi so'zlarni tegishli qo'l yoki boshqa ishoralar bilan aytilsa, u o'zini ba'zi xarakatlardan tiya oladi. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonunida endilikda bizga faqatgina har tomonlama rivojlangan bola bo'libgina qolmasdan, balki har tomonlama sog'lom, aqlan rivojlangan bolani tarbiyalashda va unga bilim berish va kamolga yetkazishda har bir insonning asosiy burchi ekanligi uqtiriladi. O'qituvchining mahorati o'quvchilarning hayotda o'z o'rnini topishlarida, kerakli mutaxassis, jamiyatning intellektual salohiyatli kadrlari bo'lib yetishishlarida, ularning kasbiy madaniyatini shakllantirishda va kasb-hunarga yo'naltirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Buning uchun o'qituvchilar shaxsiy va kasbiy, umummadaniy, maxsus kompetensiyaga ega bo'lishlari, shaxsiy-kasbiy sifatlarni rivojlantirishlari, o'z ustilarida ishlash bilan barobar xisoblanadi. Kasb-hunar tanlashda maqsadning to'g'ri qo'yilishi yartm g'alabadir. Bu g'alabani yuzaga chiqarishdagi qo'llanilgan vositalar, metodlar samaraliligi, sinovdan o'tgan bo'lishi ayni muddaodir. Kasbga old ma'lumotlarni tahlil qilish, natijalarni solishtirish, birlashtirish, o'quvchining kasbiy axborot bazasini boy'itishda qo'llanilgan filmlar, innovatsion yangiliklar vaziyatni baholay olishga yordam beradi. Shiddat bilan rivojlanib kelayotgan vatanimiz kelajagi albatta yoshlar qo'lidadir. aynan shuning uchun xam biz ta'lim tarbiyani avvalo bolani yoshlik davridan boshlab berishimiz lozim. Bu sifatlarni atrofizdagilar bizga aytishga qo'rqishadi yoki parvo qilishmaydi. Bu treningda esa bu haqida xohlagancha gapirish mumkin. Biz hammamiz birgalikda bu kabi salbiy sifatlarni o'zimizdan bartaraf qilishga bugundanoq kirishishimiz kerak. Aks holda bu sifatlar bizni buzg'unchilikka, vayronkorlikka undashi hech gap emas. Har birimizdagi bu kabi salbiy sifatlarni bartaraf qilishga hammamiz bir xilday daxldormiz. Bu bunyodkorlik, erksevarlik, vatanparvarlik, do'stparvarlik, sodiqlik, insonparvarlik va ijtimoiy sherikchilikka

yo'g'rilgan jamiyatni bizlarga qo'yadigan oltinga teng talabidir. Mazkur oltin qonuniyatni ma'suliyat bilan ado etishimiz barchamizning eng oliy fuqarolik burchimizdir. Bola shaxsini to'g'ri tushunish va uning harakatlarini tahlil qila olish zarur. «Har bir shaxs qaytarilmas temperamentdir», -degan edi fiziolog olim LP.Pavlov. Ta'lim tizimidagi psixologik xizmat tizimining ilmiy va amaliy vazifalari turli mamlakatlarda turlicha joriy etilmoqda. Bizning umumiy o'rta ta'lim maktablarimizda psixologik xizmat tizimi o'ziga xos usulda joriy etildi va dastlabki eksperimental tadqiqotlar olib borilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. M.Vohidov. «Bolalar psixologiyasi»- T. «O'qituvchi» 1882y
2. Запарожец А.В., Элкониин Д.Б. Психология детей дошкольного возраста.- Москва. Просвещение.-1964.
3. N.M. Aksarina. «Go'dak bolalar tarbiyasi». – Toshkent. Meditsina.-1983.